

הרב משה ליב הכהן הלבפשט

פרשת חוקת

ההגיון שבחוקה

"זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה"
(במדבר יט, ב).

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר, ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהן דכתיב בהן חוקה: אשת אח, וכלאים, ושעיר המשתלח, ופרה אדומה. אשת אח דכתיב (ויקרא יח, טז): "ערות אשת אחיך וגו'", ובלא בנים (דברים כה, ה): "יבמה יבא עליה", וכתיב בערות אשת אח (ויקרא כ, כב): "ושמרתם את כל חוקותי". וכלאים (דברים כב, יא). "לא תלבש שעטנז", וסדין בציצית מותר, וכתיב ביה חוקה (ויקרא יט, יט), "את חוקותי תשמרו". שעיר המשתלח דכתיב (שם טז, כו) "והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו" והוא עצמו מכפר על האחרים, וכתיב ביה (שם, לד) "והיתה זאת לכם לחוקת עולם". פרה מנין, דתנן כל העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים, והיא גופה מטהרת בגדים, וכתיב בה חוקה "זאת חוקת התורה" (במדבר רבה יט, ה).

ארבעה דברים שהיצר הרע משתמש בהם ככלי להסיט את האדם מדרך הישר, משום שהם נראים כסתירה עצמית, דבר והיפוכו. אשת אח אסורה בנישואין אבל ביבמה מצווה עליו לשאתה לאשה. שעטנז בבגדים אסור אבל בציצית מותר. השעיר לעזאזל מטמא את משלחו אבל מכפר על אחרים. פרה אדומה מטמאת את העוסקים בה אבל מטהרת אחרים. בכל ארבעת הדברים נאמר "חוקה", ורק בפרה אדומה נאמר "זאת חוקת התורה", מדוע פרה אדומה עדיפה על פני שלושת הדברים האחרים, והיא זאת שנבחרה לייצג את המושג "חוקת התורה", קיום מצווה בלי טעם?

שאל עובד כוכבים אחד את רבן יוחנן בן זכאי, אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמין כשפים (המעשים הללו שאתם עושים נראים כמו כשפים), אתם מביאים פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה, ואחד מכם מטמא למת, מזין עליו ב' וג' טיפין, ואתם אומרים לו טהרת, אמר לו לא נכנסה בך רוח תזזית מימך? אמר לו לאו, ראית אדם שנכנסה בו רוח תזזית? אמר לו הן. אמר לו ומה אתם עושין לו? אמר לו מביאין עיקרין (שרשים של עשבים ובשמים) ומעשנין תחתיו, ומרביצים עליה מים והיא בורחת, אמר לו ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיו, כך הרוח הזו רוח טומאה, דכתיב (זכריה יג, ב): "וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", מזין עליו מי נידה והוא בורח. לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו, רבינו, לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר? אמר להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקדוש ברוך הוא, חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, דכתיב "זאת חוקת התורה" (במדבר רבה יט, ח).

לפי מדרש זה אפשר להסביר שהיחודיות של פרה אדומה על פני שלושת אחיותיה היא, שלא זו בלבד שיש בה סתירה עצמית, דבר והיפוכו, אלא בנוסף לזה מדובר במעשה מוזר שנראה כמו כישוף, דבר קיצוני כזה, אכן ראוי לייצג את המושג של "חוקת התורה" שאותו אנו מקיימים בלי טעם.

אבל האמת היא שמדרש זה, ועצם המושג של קיום חוק בלי טעם טעון הסבר. לאחר שיצא העובד כוכבים אמרו התלמידים לרבן יוחנן בן זכאי, לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר? היתכן, רבן יוחנן בן זכאי עונה תשובה שיקרית לעובד כוכבים, ורק לתלמידיו הוא מגלה את האמת? ואכן, רבן יוחנן בן זכאי משיב לתלמידיו, חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקב"ה חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, דכתיב "זאת חוקת התורה", מה? המת באמת לא מטמא? המים באמת לא מטהרים? האם זה לא סותר את דברי התורה המפורשים? ומה הוא ההסבר אותו מספק רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו שלא היו שבעי רצון מהתשובה שניתנה לעובד כוכבים, אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, וזה מספק אותם? התלמידים שביקשו הסבר מעמיק יותר למצוות פרה אדומה שומעים שזה חוק בלי טעם. אין תשובה, וזהו זה???

אין ישראל מבקשין טעם במצוות כדי לקיימן, די להם במה שגזר הבורא כדי לקבל עליהם עול מצוות בלב שלם. ואם אמרו חכמים טעמים במצוות, מפני שידיעת הטעם במצוה במקום שהשכל מגיע לשם, דבר זה עצמו מצוה, לידע מה שניתן לדעת. שכשם שהלב צריך להיות שלם בעבודת ה', כך צריכים כל שאר כחות האדם וכל כח שכלו והבנתו, להיות שלמים בעבודתו יחד עם הלב. ובמקום שלא אמרו טעם, דיו לכח השכל שבאדם שישתעבד למצוה על ידי הידיעה שכל מצוות התורה חכמת הבורא יש בהן, ורחוקות מבינת אנוש, ואין לך שיעבוד מצד השכל גדול מזה.

משל לשני בני אדם, אחד שוכן במדבר רחוק מישוב בני אדם ואינו יודע בטיב חכמיהם ובמעשיהם, והוא מחדש מלבו מעשים והנהגות שלפי שכלו טובים הם לבריאותו, והשני שוכן בחברת בני אדם ומכיר בחכמתם של טובי המלומדים, המנוסים בנסיונותיהם של כל קודמיהם והמון חבריהם, ושמע מהם מה המעשה אשר יעשה לבריאות גופו. אף על פי שאין זה יודע טעם כל המעשים האלה, הרי שכלו ודעתו שלמים ובטוחים בכל מעשיו יותר מן האיש השוכן במדבר. הראשון, כל ימיו בספקות: שמא אני טועה, שמא הנסיון יכחיש השערותי, ואילו השני, יודע גם בשכלו שכל מעשיו נכונים אף אם אינו יודע טעמם כלל.

משום כך גדולה אמונת חכמים שהאדם מאמין בחכמי אמת, שהיא נותנת לו בטחון הדעת, יותר מכל שכל והבנה. קל וחומר לאמונה שמאמין האדם בבורא שהיא גדולה, שגם השכל שבה גדול מכל שכל אחר. אף על פי כן נהגו חכמים לומר טעמים במצוות לפי שכלו של כל אדם, משום הטעם שנזכר לעיל. ועוד שירדו חכמים לסוף דעתם של כל הבריות, והרי יש ביניהם גם אנשים שהאמונה שבלבם לא שלמה עדיין, ונפשם מתפעלת מהבנת טעם בעשייתן, ועל ידי כך נאחזים במצוות אחיזה חזקה יותר, ובאים אחר כך לידי אמונה תמה שהיא המעלה הגדולה ביותר שבחכמה ובבינה ובדעת. (ספר התודעה להרב אליהו כי טוב, בענין טעמי המצוות, מבוא לטעמי מצוות ספירת העומר, עמ' ריב - ריג).

רבן יוחנן לא שיקר בתשובתו לעובד כוכבים חלילה, הוא ענה לו תשובה אמיתית, ותיאר בפניו איך מי החטאת של אפר פרה אדומה מסלקים את הטומאה, זו תשובה אמיתית אבל טכנית, הוא לא נכנס לעומק העניין כי כנראה סבר שהעובד כוכבים איננו מסוגל להכיל זאת, ואחר כך כאשר פנו אליו תלמידיו ואמרו לו, את העובד כוכבים דחית בקנה, דהיינו בדבר קל, לנו מה אתה אומר, אנחנו רוצים להבין את עומק העניין, מה הטעם שמי החטאת מסירים את הטומאה, ענה להם רבי יוחנן בן זכאי, ונתן להם תשובה עמוקה ויסודית למצות פרה אדומה, שהיא בעצם הבסיס לכל מצוות התורה, חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקדוש ברוך הוא, חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, דכתיב "זאת חוקת התורה", המת מצד עצמו לא מטמא, והמים מצד עצמם אינם מטהרים, אלא המת מטמא והמים מטהרים אך ורק בגלל גזירת הקדוש ברוך הוא, והעובדה שלא ניתן לנו הסבר איך זה פועל, ומדוע יש להשתמש במי חטאת של אפר פרה אדומה על מנת לטהר אדם מטומאת מת, נועדה לגלות לנו את היסוד החשוב ביותר בטעמי המצוות כולם, והוא, שאין דבר הגיוני יותר מאשר קיום מצוות הבורא, בורא העולם שברא את כל הבריאה כולה, ואת כל בני האדם, והוא מקיים ומחיה את הכל בכל רגע ורגע, ורוצה רק בטובתנו, הוא יודע בדיוק מה נכון עבורנו, ואם הוא מצווה אותנו לקיים מצוה, הרי שזה הדבר הכי טוב עבורנו, זהו הדבר הכי הגיוני, הכי שכלי, ומזה אנו למדים, שגם בכל שאר המצוות, אין אנחנו מקיימים אותם בגלל אותם טעמים שניתנו לנו, בגלל שאנו מבינים את תוכן וסמליות המצוה, אלא אנו מקיימים אותם בגלל ההגיון הפשוט שנכון וראוי וחכם לקיים את רצון הבורא. והלימוד וההעמקה בהבנת טעמי המצוות אינם הסיבה לקיום המצוה, אלא מצוה נוספת בפני עצמה, מצוות ידיעת התורה.

המדרש מסיים: ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה? אמר רבי איבו, משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך, אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה, כך אמר הקדוש ברוך הוא, תבא פרה ותכפר על מעשה העגל (במדבר רבה יט, ח). מה ענין שמיטה אצל הרב סיני? מה הקשר בין פרה אדומה שבאה לטהר את הטמאים, לבין החטא החמור של עבודה זרה בו חטאו בני ישראל במעשה העגל? איך בדיוק מכפרת הפרה האדומה על חטא העגל?

חטא העגל היה האירוע הראשון מיד לאחר ההתגלות האלוקית הגדולה בהיסטוריה האנושית, מעמד הר סיני, בו שמעו עם ישראל את הציוי "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ, ג), והם הלכו מיד ו"עשו להם עגל מסכה" (שמות לב, ח), הרי אין לך כפירה גדולה מזו. "זאת חוקת התורה" מצות פרה אדומה, כל מהותה היא האמונה התמימה בבורא העולם, קיום מצוות הבורא בלי טעמים ובלי הסברים, אלא עם הגיון בריא ופשוט, אם כך מובן היטב, שכשם שהשפחה באה לקנח את צואת בנה, כך באה הפרה האדומה, האמא, המצוה המייצגת את האמונה התמימה, ומכפרת על העגל, הבן שטינף, המייצג את הכפירה הגדולה.